

UTVIKLINGSMULIGHETER PÅ SVÆRHOLTHALVØYA

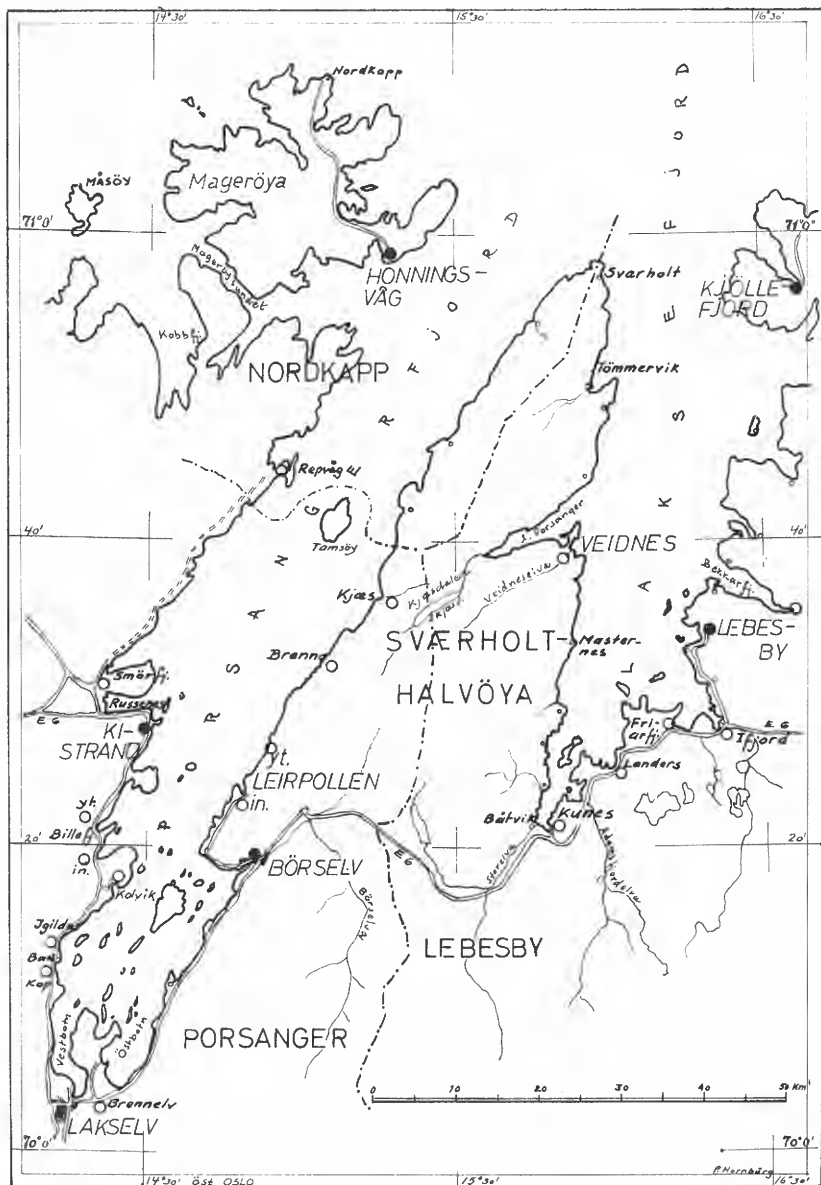
Av konsulent Per Hornburg.

Som en fugl Fønix reiste Finnmark seg av asken etter krigens totale ødeleggelser. Ut over denne gjenreiseing, har det i de siste ti-årene også foregått en betydelig *utbygging* på nær sagt alle områder av fylkets næringsliv. Ikke minst gjelder dette jordbruket, hvis rolle tidligere var nokså undervurdert når det ble spørsmål om utvikling av landsdelens næringsliv. Selvsagt er jordbruksmulighetene så langt mot nord meget begrenset i forhold til landet ellers. Innen et såvidt stort, oppdelt og utsatt fylke, er også variasjonene store. I de bedre dalfører og enkelte fjordstrøk kan vi finne at naturgrunnlaget for fôrproduksjon og husdyrhold ikke ligger vesentlig tilbake fra Nord-Norge for øvrig. På den annen side er det heller ikke vanskelig å finne bygder med meget små fremtidsmuligheter innen jordbrukssektoren. Derfor har det også i Finnmark vært en markert tendens til først og fremst å satse i utbyggingen på de strøk hvor naturvilkårene er best, og hvor jordbruket har noen tradisjon å bygge på.

Men etter som årene går synes det også klart at flere av fylkets «utkantstrøk» er blitt så hengende etter i distriktsutbyggingen, at disse nå står i fare for å bli avfolket. At rene utposter fraflyttes må vi av mange grunner akseptere, men hverken landet som helhet og Finnmark i særdeleshet kan i det lange løp være tjent med at bygdene legges øde fordi man mangler midler til å bygge ut næringslivet. Vår nordligste landsdel er på mange måter tungdrevet og kostbar å bygge ut, og det må nødvendigvis foretas en prioritering av de midler som står til rådighet. Men vi må ikke gå så langt i våre økonomiske kalkulasjoner og avveininger i distriktsutbyggingen, at vi glemmer helheten og den nødvendige harmoni i næringsstrukturen, og sist men ikke minst, menneskene på stedet, deres interesser og muligheter. Fra kompetent hold har det heller ikke manglet på advarsler mot den redusering av vår nasjonalformue som avfolkning av bygdene i og for seg er.

Storparten av *Sværholtholvøya* er et typisk eksempel på et område som næringsmessig er blitt så akterutseilt, at det vel nå bare er et tidsspørsmål når fullstendig avfolkning er et faktum.

Halvøya som omfatter området mellom *Porsangerfjord* og *Laksefjord*, dekker et areal på ca. 1 250 km², hvorav 650 km² tilhører Lebesby kommune, 425 km² Porsanger kommune og 175 km² Nordkapp kommune. En stor del av halvøya er fjellvidde som utnyttes til sommerbeite for 4—5000 rein fra Karasjok-distriktet. Men det finnes flere skogkledde og frodige dalfører med bra dyrkingsjord, fiskerike vatn og elver. Mot Laksefjorden er lendet ofte bratt, mens det flatner av mot Porsangerfjordsiden. Fjellgrunnen i strøket består mest av sparagmitt, men stedvis finnes også noe dolomitt og skifrige bergarter, særlig i området ved Leirpollen. Når det gjelder de løse jordlag, kan en stort sett si at om-

Kartskisse over Sverholthalvøya.

rådet vest for vasskillet mellom Leirpollen og Kjæs, er bra jordsatt til 200—300 m o.h. Nord for Lille-Porsanger og østsiden mot Laksefjorden er det mer kupert fjelland og relativt mye impediment. I dalbotnene er det oftest atskillig myrjord. Ellers består løsjorda overveiende av sand og grusmorener med vekslende innhold av finmateriale og næringsstoffer. Langs strendene og i daldragene er det gjennomgående bra bufebeite, men først og fremst for sau. Gode sauebeiter er det også i fjelllandet fra Kjæs og utover mot Sværholtklubben.

Laksefjord og Porsangerfjord er kjent som fiskerike fjorder. Foruten de vanlige fiskesorter, finnes en rik bestand av laks, sjøørret og sjørøye. Det er derfor naturlig at sesongmessig fjordfiske fra småbåter gir hovedinntektene til et flertall av befolkningen. Mangel på skikkede småbåthavner gjør det imidlertid umulig å utnytte dette fiske rasjonelt. Ved siden av fisket drives jordbruk og fedrift, vesentlig basert på å dekke eget forbruk av melk, kjøtt, ull og poteter. En utbygging av denne næring er først og fremst avhengig av brukbar veiforbindelse med innlandet. Tidligere gav også moltesanking en del inntekter. Denne binæring reduseres fra år til år — og nærmest i takt med den øvrige befolknings økte feriemuligheter. Som kjent er all utmark i Finnmark statsgrunn, og dermed kan også enhver innbygger fritt plukke molter hvor som helst i fylket.

Bosetningen i området er vesentlig spredt langs stranden på strekningen Leirpollen—Kjæs i Porsanger kommune, og fra Veidnes til Kunes i Lebesby kommune. Mye tyder på at bosetningen tok til før 1600 årene. I eldre tider var det flere viktige fiskevær langs Laksefjordsiden, men da disse manglet havner for større fartøyer, ble stedene forlatt etter hvert. Særlig kjent er det nå nedlagte fiskevær og handelssted *Sværholt*. Her bodde det i året 1900 over 200 personer. Det kan være av interesse å notere at på den tid hadde Finnmark landbruksselskap en avlsstasjon for sjeviotsau på Sværholt, og sauedrift ble omfattet med stor interesse av befolkningen.

I dag har halvøya en befolkning på 400—500 personer. De fleste av disse har sine aner i Finnmarks urbefolkning, og er således av samisk avstamning. Det er dyktige, strevsomme og nøysomme mennesker, meget sterkt knyttet til sine bygder og boplasser. Folket bor spredt, og noen større sentrumsdannelse finnes ikke. Største grenda er f.t. Veidnesklubben med ca. 100 heimehørende personer. Når en ser bort fra en veistubb fra Børselv til Leirpollen, er distriktet veiløst. Landverts er således adkomsten i dag som da den første bosetning tok til. Nå som før er sjøen «allfarveien», og lokalbåten bindeleddet med innlandet og de større sentra som Honningsvåg og Kjøllefjord. Da det ikke finnes beskyttede havner med kai, kan det vinterstid ofte gå uker mellom rutebåtanløpene. Verst stillet i så måte er den værharde strekningen mellom Leirpollen og Kjæs.

Gjennomgående har befolkningen en svak økonomi, og mangler i det store og hele kapital til nødvendige tiltak. Til belysning av disse forhold

kan nevnes at i 10-årsperioden 1950—60 var gjennomsnittlig samlet inntekt pr. skatteyster pr. år kr. 3 150 for den del av området som ligger i Kistrand kommune, og kr. 4 500 for den del som ligger i Lebesby. Disse tall ligger ikke langt fra halvparten av fylkets gjennomsnitt pr. skatteyster i samme periode. Også kommunenes økonomi er meget svak, og de har liten mulighet for å delta i utbyggingstiltak.

I august 1960 nedsatte Lebesby og Porsanger kommuner et utvalg. — Utvalget for Sværholthålvøyas plan — med mandat å utarbeide en vurdering over de økonomiske og næringsmessige forhold på Sværholthålvøya, samt gi konkrete forslag til et utbyggingsprogram. I oktober 1961 la Utvalget fram sin innstilling og plan for myndighetene. I det vesentligste omfatter planen utbygging av veier, kraftforsyning, havneanlegg og forskjellige tiltak innen landbrukssektoren. Det aktuelle kapitalbehov for gjennomføring av planen dreier seg om vel 8,1 mill. kroner, herav til veier 5 mill. kroner og til havneutbygging 1,3 mill. kroner. Resten, 1,8 mill. kroner, gjaldt investeringer til forskjellige jordbruksstiltak, bl.a. anskaffelse av livdyr og ekstraordinært tilskott til driftsbygninger.

Etter at Utvalget la fram sin plan, har det vært foretatt flere befaringer av området hvor representanter for Jorddyrkingsdirektoratet, Distriktenes Utbyggingsfond, Finnmark landbrukssekskap og Det norske myrselskap har deltatt. Etter en befaring i juli 1963 uttalte Sekretariatet i Distriktenes Utbyggingsfond i en rapport av 16/10-63 til Landbruksdepartementet bl.a. «Den foreliggende innstilling og plan om utbygging av Sværholthålvøya er i alt vesentlig en jordbruks-, veg-, kraft- og havneplan. En må regne med at gjennomføringen av de grunnlagsinvesteringer som det her er tale om, vil kunne få betydning for utviklingen i jordbruket og kanskje også for annen næringsvirksomhet i dette distrikt.» Videre uttales: «Sekretariatet vil henlede oppmerksomheten på den innstilling som er avgitt fra «Komitéen til å utrede samespørsmål» og St.melding nr. 21 (1962/63) som enstemmig er bifalt av Stortinget. Både i komitéinnstillingen og i Stortingsmeldingen blir det på generelt grunnlag fremmet forslag om kulturelle og økonomiske tiltak av særlig interesse for den samisk-talende befolkning. De planer som er fremmet i innstillingen om utbygging av Sværholthålvøya, må stort sett sies å ligge innenfor den ramme som er trukket opp av statsmyndighetene for støttetiltak med sikte på en bedring av forholdene for den samiske minoriteten i Nord-Norge. Det er bl.a. i komitéinnstillingen pekt på at det her ligger et særlig stort ansvar på myndighetene.

Sekretariatet antar at det i betraktning av at departementet og Stortinget har gitt sin tilslutning til gjennomføring av tiltak til fordel for den samiske befolkning, må den foreliggende utbyggingsplan for Sværholthålvøya behandles på dette grunnlag. Det er i utbyggingsplanen fremmet konkrete forslag som vil kunne tas opp av statsmyndighetene på bakgrunn av det enstemmige stortingsvedtak i forbindelse med behandling av Stortingsmelding nr. 21.

Dersom myndighetene gjennomfører støttetiltak for den samiske befolkning i samsvar med de retningslinjer som foreligger, antar en at de mest nærliggende oppgaver bør være:

1. Vei til Ytre Leirpollen og videre til Kjæs.
2. Tilrettelegging for nydyrking m.v. i Leirpollen.
3. Kraftlinje Kjæs—Veidnes.
4. Tilrettelegging for nydyrking m.v. i Veidnesdalen og Kjæsdalen.
5. Videre utbygging av vei Kjæs—Veidnes.

Det er nå 5 år siden Utvalget la fram sin innstilling og plan. Planen er relativt omfattende og setter store krav til kapitalanvendelsen. Det er derfor mest realistisk å forutsette at utbyggingen må foregå etappevis. Hittil er det gjort lite fra de bevilgende myndigheters side for å realisere planen. Innen jordbrukssektoren er det bevilget kr. 200 000,— til veiparsellen fram til Ytre Leirpollen. Videre har *Myrselskapet* foretatt kartlegging og detaljundersøkelser av myr- og fastmarksarealene i Leirpollen-området og nedre del av Veidnesdalen.

Myrundersøkelsene i *Leirpollen-området* ble utført sommeren 1963. I alt ble 5 530 dekar kartlagt og undersøkt og det ble utarbeidet kanaliseringsplaner for de viktigste dyrkingsfelter. Av totalarealet var 2 625 dekar myr, hvorav 56 % var grasmyr av starrtypen og krattmyr med grasmyrbotn. Resten av myrarealet var mosemyr. Når det gjelder kvaliteten av denne jorda, kan nevnes at av myrarealet ble 530 dekar betegnet som god dyrkingsmyr, 680 dekar som god til noenlunde god, og 620 dekar som noenlunde god dyrkingsmyr. Resten, ca. 790 dekar, kom under gruppen mindre god til dårlig dyrkingsmyr. Av fastmarkarealene ble 330 dekar karakterisert som godt skikket til fulldyrking og 580 dekar som noenlunde godt skikket til fulldyrking. Ca. 730 dekar egnet seg best til overflatedyrking til beite.

I tillegg til disse detaljundersøkelser ble det også foretatt en oversiktsmessig undersøkelse (inventering) av 2 260 dekar i området øst for Indre Leirpollen og Holmfjord. Ca. 1 200 dekar av dette areal ble antatt å være godt skikket til oppdyrking. Av dette areal var ca. 60 % myr av typene grasmyr, krattmyr og bjørkemyr.

I henhold til disse undersøkelser skulle det være betydelige dyrkingsreserver i Leirpollen-området. Den beste jorda ligger også gunstig til i forhold til en planlagt vei til Ytre Leirpollen. I det hele skulle forholdene her ligge bra til rette for jordbruk i noe større stil — først og fremst basert på produksjon av sauekjøtt, men også for storfehold og melkeproduksjon dersom det blir etablert helårsvei til Børselv.

Sommeren 1965 ble kartleggings- og undersøkelsesarbeidet utført i *nedre del av Veidnesdalen*. Det kartlagte område dekker et areal på vel 8 200 dekar, hvorav ca. 4 400 dekar er fastmark og ca. 3 000 dekar myr. Hertil kommer 240 dekar impediment. Dyrka mark innen kartområdet utgjør 465 dekar fordelt på 26 parseller. Av samlet myrareal var ca. 51 % grasmyr (vesentlig grasmyr av starrtypen), ca. 44 % mosemyr og

Fig. 1. Utsyn over endel av Leirpollen, Porsanger. Fot. P. H.

Fig. 2. 6 års timoteieng på grasmyr. Leirpollen, Porsanger. 1963. Fot. P. H.

ca. 5 % lyngmyr. Omkring 1 300 dekar av myrarealet er karkaterisert som noenlunde godt skikket til dyrking, og ca. 1 000 dekar som noenlunde god til mindre god dyrkingsmyr. Resten har fått dårligere dyrkingsgrad enn dette. Fastmarka i området er gjennomgående steinfull og nokså utvasket, men betydelige arealer kan med fordel nyttas til beitedyrking. I forbindelse med evt. myr dyrking vil enkelte fastmarksområder være verdifull dyrkingsjord.

Veidnesdalen er skogkledd en mils vei. Her finnes også betydelige arealer dyrkingsjord. Videre er det godt sauebeite, som på langt nær er utnyttet.

Like vest for Veidnes ligger Lille-Porsangerfjord — en fjordarm som skjærer seg inn fra Laksefjord. Tidligere var nordsiden av fjorden bebodd, men ble fraflyttet etter siste krig. I botnen av fjorden ligger relativt store grasmyrstrekninger, anslagsvis 2 000 dekar. Sommeren 1953 foretok Myrselskapet ved undertegnede en befaring av området, og kom til det resultat at en vesentlig del av dette areal sannsynligvis var godt egnet til dyrking. I fjordbotnen er det frodig og ganske lunt, og i området mot Kjæsvatnet er det flere steder meget god beitemark. Både Kjæsvatnet og elva fra dette, regnes for å være rik på ørret og laks. Den innerste del av fjorden er svært utgrunn over en strekning på 2—3 km og bare farbar med mindre båter.

I dalføret fra Lille-Porsangerfjord og over mot Kjæs er det stedvis en del dyrkingsjord. Kommer det vei oppover dalen, vil denne jorda være særlig verdifull som tilleggsjord for brukene i Kjæs. Det kan også bli aktuelt å reise noen nye bruk i dette dalføret. Ellers kan nevnes at fra Kjæs og sørøst-over ligger gode moltemyrer som gjennom tidene har vært av stor økonomisk betydning for befolkningen i bygda.

Langs Porsangerfjorden fra Ytre Kjæs til Leirpollen, er det forholdsvis lite dyrkingsjord. Det meste av jordsmonnet ligger her på skrinne strandterrasser, men det er jevnt over gode sauebeiter. Kysten er nokså værhard og fri for naturlige havner. Langs denne veiløse strandlinje, blir da også kommunikasjonene vanskelige.

Utvalget for Sværholthavøyas plan har i sin innstilling foreslått at det bygges båtstø i Kjæs for å bedre mulighetene i sjøfiske som støttenæring. Ellers er det grunn til å anta at det blir aktuelt for enkelte av oppsitterne i dette strøk å flytte til Veidnes—Lille-Porsangerområdet dersom forholdene legges til rette for bosetning der.

De glimt en her har gitt av Sværholthavøya, viser et område hvor det lever landsmenn som under de nåværende forhold har små muligheter til å få del i vår alminnelige velstandsutvikling. Er man interessert i at området fortsatt skal holdes bebodd og utnyttet, må det *ekstraordinære* tiltak til fra samfunnets side. Disse tiltak må bl.a. også sees som et ledd i vår nasjonale oppgave med å løse samenes problemer.

Folket på Sværholthavøya lever så isolert at fremskritt av nær sagt enhver art hindres på grunn av kommunikasjonsforholdene. Det som derfor først og fremst må gjøres i dette område, er utbygging av veier

og havner. Dette må en også regne med vil få en gunstig innvirkning på bosetningen i retning av at Leirpollen, Kjæs og Veidnes utvikler seg til litt større grender. Med gode kommunikasjoner vil befolkningen finne det hensiktsmessig å satse på utbygging av grunnæringene jordbruk og fiske.

Når det gjelder jordbruket i Finnmark, er målsetningen dekning av fylkets behov for melk og kjøtt. For tiden er det nærmest full behovsdekning for melk, mens det for kjøtt er stort underskott. Det kan her nevnes at kjøttkvanta omsatt gjennom Nord-Norges Salgslag avd. i Finnmark er bare omkring 25 % tilført fra eget distrikt. Fylket dekker heller ikke eget behov for sauekjøtt. Markedsmessig regnes det med å være plass for en *økning* av sauebestanden i fylket på minst 12—15 000 vinterfødde dyr. Iflg. siste husdyrtelling var sauebestanden 19 300 dyr over 1 år, så vi ser at det er betydelige ekspansjonsmuligheter innen denne gren av husdyrbruket.

På Sværholthavøya er jordbruksmulighetene vesentlig begrenset til grasproduksjon og utnytting av utmarksbeitene til sau. En kan imidlertid ikke regne med at en ekspansjon i jordbruket alene kan sikre det økonomiske grunnlag for befolkningen. Fisket må innta en sentral plass i næringslivet. Men skal fisket kunne utbygges og de rike fiskeforekomster i fjordene utnyttes, er det avgjørende at stedene får gode småbåthavner.

Av støttenæringer kan *pelsdyrhold* bli aktuelt for enkelte, bl.a. for å få nyttiggjort fiskeavfall og mindreverdig fisk som føres på land. Videre må den stedlige befolkning sikres retten til de økonomiske interesser som knytter seg til elver, fiskevatn og moltemyrer — områder som de næringsmessig har utnyttet siden den første bosetning tok til.

Av spesielle praktiske tiltak som bør settes i verk forholdsvis snart innen jordbrukssektoren, vil en peke på anlegg av en *prøve- og avlsgård* for sau i distriktet. En slik avlsgård vil foruten å skaffe distriktet skikede bruksdyr, også bli av stor betydning i den driftsøkonomiske rådgivingstjeneste. Dertil vil avlsgården kunne bli et tjenlig demonstrasjonsobjekt, slik at produsentene kan se hvilke muligheter det ligger i sauedrift og grasdyrking, rasjonelt utviklet innen rammen av de stedlige vilkår og muligheter.

Til

Myrselskapets medlemmer!

Vi har for en tid siden sendt ut postinkassasjoner til alle årsbetalende medlemmer, som ikke har betalt kontingenten for 1966. Medlemskontingenten er kr. 10,— pr. år, eller kr. 100,— for livsvarig medlemskap. I tilfelle noen skulle ønske å gå over til livsvarig medlemskap, kan innbetales kr. 100,— som da selvsagt også dekker medlemskontingenten for 1966. Kontingenten for livsvarig medlemskap

avsettes til et eget fond, hvorav renteavkastningen brukes til myrsakens fremme.

Vi vil be alle som mottar inkassasjonsblanketten om vennligst å ordne saken så snart som mulig. Det er av vesentlig betydning for Myrselskapet at medlemmene støtter opp om arbeidet.

VEGETASJON I ÅPNE GRØFTER OG KANALER

Andersson, Å. 1965. «Vegetationen i vattendrag, speciellt öppna diken, och dess bekämpning med kemiska medel», Grundförbättring hefte 1, 1—63.

Andersson peker på at vegetasjonen i åpne grøfter, kanaler, elver og vann bestemmes av klimatiske forhold, strømningsforhold og næringstilgang. Mengden av næring i vannet har økt raskt i de siste år p. g. a. den stigende levestandard og utbygging. Vegetasjonen bremser opp vannføringen, og dette fører igjen til bedre voksevilkår for plantene. Oppdemningen fører generelt til at tilgrensede arealer ikke får tilstrekkelig avløp, og i regnperioder kan oversvømmelser føre til store skader.

Andersson legger fram resultatene av undersøkelse over vegetasjonen i 98,3 km åpne grøfter i Uppsala og Kalmar len. Som ventet er grøftene i jordbruksbygdene mer igjengrodde enn i skogsbygdene. I de sistnevnte er ulike starrarter mest alminnelige, mens bredbladete ugras som krever mer næring, er mest brysomme i jordbruksbygdene. Halvparten av de åpne grøftene i jordbruksbygdene og tredjeparten i skogsbygdene hadde akutt behov for opprensning. Over tredjedelen av vannoverflaten var nemlig dekket med vegetasjon.

Vegetasjonens demmende effekt er undersøkt. Motstanden mot vannføringen er proporsjonal med vegetasjonstettheten uttrykt som sum stråldiameter pr. m². Tette bestand av grovstråede arter f. eks. dunkjevle og sverdlilje har den største oppdemmende effekten. Beregningene viser at vannføringen øker med 500—600 % når disse artene er bekjempet. Bekjempelse av takrør øker vannføringen med 100—200 %.

Andersson har utført omfattende forsøk med kjemiske midler — både på høgvokst vegetasjon («emergent vegetation» = vegetasjon som raker over vannoverflaten) og flytende og neddykket vegetasjon («submerged vegetation»). Det er brukt preparater som er på det svenske marked, og alle er ikke deklarererte. Av den grunn gjengir vi bare konklusjonene vedrørende de preparatene som har et deklarerert innhold, og vi tar med bare stoffer som er godkjente i Norge.

- a) Amitrol 1,5 kg/dekar har god virkning på all høgvokst vegetasjon.
- b) Dalapon har selektiv virkning. Gras og halvgras kan bekjempes